

GYVIEJI ARCHYVAI

2015-ieji – Etnografinių regionų metai

Norbertas Vėlius – tautosakos metraštininkas

Norbertas Vėlius – vienas žymiausių senosios lietuvių kultūros tyrėjų, folkloristas, mitologas, pasaulyje pripažintas etninės kultūros tyrinėtojas. Per savo gyvenimą surinko daugiau kaip 30 000 lietuvių tautosakos kūrinių. N. Vėlius – Vilniaus kraštotyrimų kompleksinių ekspedicijų į Zervynas, Merkinę ir Dubičius dalyvis ir vadovas. Drauge su bendraautoriais iš surinktos etnografinės medžiagos parengė knygelę „Zervynos“ (1964), monografiją „Merkinė“ (1970) ir monografiją „Dubičiai“ (1989)

Gimė 1938 metais sausio 1 dieną Gulbių kaime, Šilalės rajone. 1947–1954 m. mokėsi Laukuvos vidurinėje mokykloje (Šilalės r.). Ją baigęs pasiliko mokytojauti. 1957–1962 m. Vilniaus universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. 1962–1989 m. N. Vėlius dirbo Lietuvos MA Lietuvių kalbos ir literatūros institute. 1984 m. buvo paskirtas Tarybų Lietuvos enciklopedijos moksliniu konsultantu. 1989 m. apsigynė daktaro disertaciją „Chtoniškas lietuvių mitologijos pasaulis“. Nuo 1990 m. – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyriausiasis mokslinis bendradarbis. 1992 m. suteiktas profesorius vardas. Mirė 1996 m. Vilniuje. Palaidotas Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje. Ant kapo pastatytas 1999 m. skulptoriaus Antano Kmiečiaus sukurtas antkapinis paminklas (archit. Vytautas Edmundas Čekanauskas).

Akmenyje iškalta Žemyna, mirties ir atsinaujinimo deivė.

N. Vėliaus kaip folkloristo kelias prasidėjo nuo tautosakos rinkimo. Daugiau nei trisdešimt metų (1958–1990) N. Vėlius dalį savo laiko skyrė tautosakai rinkti – tiek savarankiškai, tiek kartu su kitais. Šiam reikalui savo iniciatyva ir tuometinio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto siuntimu jo nemažai važinėta į individualias komandiruotes, aktyviai dalyvauta kompleksinėse ir specialiai tautosakai skirtose ekspedicijose, dažnai joms ir vadovauta.

Neįmanoma įsivaizduoti ir Varėnos krašto tautosakos be Norberto Vėliaus indėlio. 1961 m. įkūrus Lietuvos kraštotyros draugiją, į kurios programą buvo įtrauktas etnografinės ir tautosakinės medžiagos rinkimas, N. Vėlius 1963 metais organizavo pirmąją kompleksinę ekspediciją į

Zervynų kaimą Varėnos rajone. Ekspedicijos metu N. Vėlius užrašinėjo padavimus ir pasakas. Tų pačių metų rudenį ekspedicijos dalyviai surengė konferenciją, kurioje buvo apibendrinti ekspedicijos rezultatai. Surengtos medžiagos pagrindu buvo parengta pirmoji tokio pobūdžio monografija „Zervynos“. N. Vėlius rūpinosi viskuo: jis leidinių rengė, surado redaktorių, dailininkus, leidėjus. Knyga apie Zervynas kukli, atspausdinta rotoprintu, tačiau labai miela, iliustruota išmoningais dailininko Arūno Tarabildos piešiniais. Knygoje yra įdėtas N. Vėliaus straipsnis „Tautosakos pateikėjai“, kuriame jis nurodo, kad tautosaka Zervynose užrašyta iš 26 pateikėjų, kurių amžius – nuo 8 iki 85 metų. Pastebėjo, kad tautosaką zervyniškiškai yra tarsi pasiskirstę tarp savęs atskiromis sritimis: lyriškos dainos ir raudos priklauso

moterims, o epiškos pasakos, pasakojimai, anekdotai – vyrams.

Po šio sėkmingo bandymo kasmet ligi 1974 m. buvo organizuojamos į naujas vietas tokio pobūdžio ekspedicijos. N. Vėlius visada buvo tautosakos rinkėjų grupės vadovas, o dažnai ir visos ekspedicijos vadovas. Mokslinė kompleksinė ekspedicija į Merkinę buvo suorganizuota 1967 metais. Ekspedicijai vadovavo N. Vėlius, istorikus suorganizavo ir jų straipsnius redagavo Antanas Tyla, etnografus – Vacys Milius, kalbininkus – Aloyzas Vidugiris, tautosakininkus ir literatus – N. Vėlius. Iš viso ekspedicijoje dalyvavo daugiau kaip 100 žmonių: gamtininkų, istorikų, etnografų, kalbininkų, tautosakininkų, literatų, muzikų, dailininkų ir kitokių specialybių žmonių. Iš surinktos medžiagos buvo parengta lokalinė monografija „Merkinė“ (1970). Monografijoje skelbiami būdingesni Merkinės apylinkės tautosako kūrinių.

Dešimtoji Vilniaus kraštotyrimų kompleksinė ekspedicija 1971 rugpjūčio 1-8 d. įvyko Dubičių apylinkėje. Visai ekspedicijai ir tautosakos rinkėjams vadovavo N. Vėlius, pavaduotojas ir etnografų grupės vadovas buvo Vacys Milius, istorijos temų autorius subūrė Antanas Tyla, tarmės aprašinėtojus – Aloyzas Vidugiris. Ekspedicijos metu padaryta keli šimtai etnografinių aprašų apie verslus, materialinę kultūrą, darbo, kalendorinius ir šeimos papročius. Užrašyta apie 2500 tautosakos vienetų (pasakojamosios, dainuojamosios, smulkiosios). Drauge su bendraautoriais N. Vėlius iš surinktos medžiagos parengė kraštotyros monografiją

„Dubičiai“, kuri buvo išleista tik 1989 metais. Leidinyje skelbiami įdomesni tautosakos kūriniai, straipsniai apie vietovardžius, žmonių vardus, pavardes, gyvulių vardus, šnektos apažvalga ir kt.

Kaip tautosakos rinkėjas N. Vėlius turėjo nuostabią Dievo dovaną – nepaprastai greitai surasti bendrą kalbą su nepažįstamais žmonėmis. N. Vėliui sekėsi surasti liaudies talentus, užrašyti ne tik jų mokamą tautosaką, bet ir paskatinti pačius rašyti, padėti išlaikyti tuos liaudies kūrybos turtus. Vienas toks atradimas buvo Anelė Čepukienė. N. Vėlius užrašinėjo A. Čepukienės tautosaką bei paskatino ją rašyti. N. Vėlius parengė A. Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinę „Oi tu kregždele“ (1973). Knygoje įdėtas N. Vėliaus straipsnis apie A. Čepukienės asmenį, tautosakos repertuarą ir individualiąją kūrybą.

Rašyti paskatino ne tik A. Čepukienę. Daugelį metų N. Vėlius bendravo su vienu žymiausiu dzūkų dainininku iš Mardasavo Petru Zalansku, su juo susirašinėjo, skatino jį užrašyti viską, ką prisimena apie savo gyvenimą bei gimtąjį kaimą. N. Vėlius tapo knygos „Čiulba ulba sakalas“ vienu iš jos parengėjų bei šiam leidiniui parašė straipsnį „Petras Zalanskas – pasakotojas“.

N. Vėlius drauge su Prane Jokimaitiene sudarė ir parengė vienos žymiausių dzūkų dainininkų Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinę „Atbėga elnis devyniara-

N. Vėlius

gis“ (1986). N. Vėlius publikavimui parinko keliolika gražiai pasektų pasakų, juokų, anekdotų, sakmių. Knygoje įdėtas N. Vėliaus straipsnis „R. Sabaliauskienės pasakojamoji tautosaka“, kuriame autorius, paliudamas pasakojamąjį repertuarą, pateikėjos asmenyje išvelgia tipišką pasakų sekėją, kartu pabrėždamas, koks vaidmuo čia tenka tradicijai ir improvizacijai, atsiminimams.

Apie žymų tautosakininką N. Vėlių galima paskaityti knygoje „Norbertas Vėlius“, kurią sudarė Irena Seliaukaitė ir Perla Vitkuvienė. Tai yra Norberto Vėliaus draugų, kolegų, artimųjų prisiminimų knyga apie žymų Lietuvos etnografijos rinkėją, folkloristą, profesorių, nuoširdų, darbštų, paprastą žmogų. Knygoje taip pat pateikiamos paties etnologo kalbos konferencijose, radijo ir televizijos laidoose. Spausdinamos jį pažinojusių žmonių kalbos, pasakytos laidojant mokslininką Antakalnio kapinėse bei vėliau vykusiuose prisiminimų vakaruose. Leidinio pabaigoje yra trumpa profesoriaus N. Vėliaus biografija ir darbų bibliografija (sudaryta Vacio Miliaus ir Ritos Repšienės). Apie Norbertą Vėlių rašoma serialiniuose leidiniuose, periodikoje, internete.

Parengė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos bibliografe

LTSR kraštotyros draugijos Vilniaus skyrius mokslinės - tiriamosios ekspedicijos Varėnos rajono Marčinkonių apylinkės kaime dalyviai prie „savo namų“ (1963 m. rugpjūtis). Iš kairės į dešinę: Vacys Milius, Antanas Tyla, Bronius Uginčius, Ramūnas Budriūnas, Antanas Stravinskis, Juozas Aidulis, Norbertas Vėlius, Regina Sipavičiūtė

Aktorius, prabilęs klasikų kūrinių herojų lūpomis

Tobulindamas savo kaip skaitovo talentą, Tomas Vaisieta parengė ir atliko ne vieną autorinę literatūrinę programą: „Ai būdavo, būdavo...“ – pagal lietuvių literatūros klasikų kūrinius, „Rex“, skirtą M. K. Čiurlionio 100-osioms gimimo metinėms, rašytojo Vinco Krėvės 100-osioms gimimo metinėms „Kad vaikų vaikai atmintų“. Taip pat sukūrė literatūrinę programą: „Stebuklingas žiburys“, skirtą Jono Biliūno 100-osioms gimimo metinėms ir „Jeigu mes susitiksim“ pagal Antano Drielingos poeziją. Didžiulio pasisekimo susilau-

kė literatūrinės programos „Nusilenk savo žemei“ ir „Pasikalbėjimas su Lietuva“. Su šiomis programomis T. Vaisieta išvažinėjo visą Lietuvą. Aktorius koncertavo JAV, Kanadoje, Baltarusijoje, Australijoje, Rusijoje, Lenkijoje. Per savo kūrybinį amžių surengė per 3000 koncertų. Už atliktus vaidmenis 1978 metais Tomui Vaisietai buvo suteiktas nusipelnusio artisto vardas, o už ypatingus nuopelnus Lietuvos valstybei 2003 m. aktorius buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Karininko kryžiumi.

T. Vaisieta yra daugelio

Varėnos krašte vykstančių renginių dalyvis. Jis ne kartą skaitė rašytojo Vinco Krėvės kūrinius Subartonių kaime. 2007 m. Perlojos bendruomenėi padovanojo savo kūrybinio darbo palikimą. Pasak aktoriaus, per 50 kūrybinio darbo metų namuose eksponatų susikauptė labai daug. Spektaklių afišų, padėkų pilni stalčiai. Muziejų eksponuojami tik ryškiausi kūrybinio gyvenimo eksponatai. (Gyvenimo tikslas – garsinti savo kraštą. – Portr. // Giružis. – 2007, lapkr. 2, p. 1, 3). Jis aktyviai dalyvauja Perlojoje vykstančiuose renginiuose. 2003 m.

Varėnos viešojoje bibliotekoje vyko aktoriaus T. Vaisietos 45-ųjų kūrybos ir 70-ųjų gimimo metinių paminėjimas. Renginyje dalyvavęs aktoriaus draugas, dzūkas rašytojas Romas Sauskas, pristatydamas iš Perlojos kilusį menininką, jį įvardijo kaip bene paskutini dar kuriantį senosios aktorijų kartos mohikaną. Pasak jo, Dzūkijos žemė gali didžiulioti, kad užaugino ne tik M. K. Čiurlionį, V. Krėvę, bet ir T. Vaisietą. (Averkiene, Rūta Aktorius Tomas Vaisieta tituluotas Dzūkijos karaliumi. – Iliustr. // Margiris. – 2003, gruod. 12, p. 3).

2005 m. pabaigoje aktorius dalyvavo viešojoje bibliotekoje vykusiame Vytauto Kazimieronio publicistikos knygos „Dainavos apygardos partizanų atminties paminklai“ pristatyme. Renginyje jis išraiškingu žodžiu pagerbė ir knygos autorių V. Kazimieronį, ir žuvusius partizanus. T. Vaisieta skaitė literatūrinę kompoziciją apie Lietuvą bibliotekoje vykusiame knygos „Tėvynės meilės ir grožio keliu“ pristatyme. (Kastravickienė, Renata Knyga tėviškės grožiui. – Iliustr. // Merkių kraštas. – 2007, saus. 5, p. 3).

Daugiau informacijos

apie Tomą Vaisietą galima rasti Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriuje. Čia kaupiami spaudoje skelbti T. Vaisietos straipsniai ir literatūra apie jį patį. Informaciją papildyti nusipelnusiam Lietuvos artistui Tomui Vaisietai skirta bibliografija, kurią parengė Elena Glavickienė.

Pabaiga. Pradžia Nr. 60

Parengė
Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyriaus vedėja